

نقش شرکتهای

تعاونی در بازرگانی خارجی

سعی گردیده است ضمن معرفی شرکتهای تعاونی (بویژه شرکتهایی که با بازرگانی خارجی به نحوی ارتباط دارند) به بررسی کیفیت این ارتباط پرداخته شود و سپس سهم شرکتهای تعاونی در بازرگانی خارجی در مقایسه با سایر بخشها روشن گشته و ضمن ارائه حجم فعالیت صادراتی و وارداتی شرکتهای تعاونی، مروری بر مهمترین مسائل و مشکلات تعاونیها در انجام چنین فعالیتهایی صورت گیرد. بدیهی است این بررسی ها می تواند گامی در شناخت قابلیت ها و همچنین مشکلات شرکتهای تعاونی در امر صادرات و واردات باشد تا اقدامات بعدی نیز با عنایت به چنین بررسیهایی برداشته شود.

مقدمه: بازرگانی خارجی جمهوری اسلامی ایران از جمله فعالیتهای مهم اقتصادی کشور محسوب می شود. بخش تعاونی از جمله بخشهایی است که می تواند و لازم است نقش قابل توجهی در بازرگانی خارجی کشور ایفاء نماید. طی سالهای گذشته توجه لازم به این مسأله صورت نگرفته و علی رغم افزایش تعداد شرکتهای تعاونی و فعالیت های آنها سهمشان از بازرگانی خارجی افزایش چندانی نیافته است، در حالی که اجرای اصل چهل و چهارم قانون اساسی می تواند از طریق عنایت به این شرکتهای تحقق یابد و مردمی کردن تجارت خارجی از طریق سهام کردن هر چه بیشتر تعاونیها در آن امکان پذیر باشد. در این مقاله

شرکتهای تعاونی و رابطه آنها با بازرگانی خارجی.

می‌تواند حائز اهمیت باشد. براین اساس می‌توان گفت شرکتهای تعاونی در فعالیتهای مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات) فعالیت می‌نمایند. در بخش کشاورزی تعاونیهای روستائی، کشاورزی و عشایری وجود دارند، در بخش صنعت و معدن می‌توان به تعاونیهای صنایع، صنایع دستی، تولیدی، معدنی و مسکن اشاره کرد و در بخش خدمات باید

انواع گوناگونی از شرکتهای تعاونی وجود دارد که از جهات مختلف تقسیم‌بندی شده‌اند: در یک تقسیم‌بندی شرکتهای تعاونی اساساً به شرکتهای تعاونی شهری و روستائی تقسیم می‌گردند و براساس آن تعاونیهای شهری خود به دو گروه: تعاونیهای

مردمی کردن تجارت خارجی از طریق سهم کردن هر چه بیشتر تعاونیها در آن امکان‌پذیر می‌باشد.

به تعاونیهای مصرف، اعتبار، تهیه و توزیع، مشاغل آزاد و کار و پیشه اشاره نمود. اکثر شرکتهای تعاونی مذکور به گونه‌ای با بازرگانی خارجی ارتباط دارند که به ترتیب به مهمترین آنها و نحوه ارتباطشان با بازرگانی خارجی می‌پردازیم.

شهری کارگری و غیرکارگری تقسیم می‌شوند^۱.

شرکتهای تعاونی شهری کارگری و غیرکارگری خود انواع مختلفی از تعاونیها را در بر می‌گیرند: تعاونیهای مصرف، مسکن، اعتبار شهری، رشته کار و پیشه و تولید که در هر دو گروه از تعاونیهای فوق‌الذکر وجود دارند^۲. شرکتهای تعاونی روستائی نیز به شرکتهای تعاونی روستائی و کشاورزی تقسیم می‌شوند. به این تقسیم‌بندی، شرکتهای تعاونی صیادان، شرکتهای تعاونی معدنی و شرکتهای تعاونی مرزنشینان را نیز باید افزود. تقسیم‌بندی دیگری که می‌توان ارائه کرد تقسیم‌بندی شرکتهای تعاونی براساس نوع فعالیت می‌باشد که به لحاظ این بررسی

۱- شرکتهای تعاونی و روستائی و رابطه آنها با بازرگانی خارجی

شرکتهای تعاونی روستائی از جمله مهمترین شرکتهای تعاونی کشور می‌باشند که در زمینه‌های مختلف تولیدی و خدماتی فعالیت می‌نمایند از جمله وظایف آنها خرید محصولات تولیدی و همچنین تهیه و توزیع

(۱). این تقسیم‌بندی بیشتر از نظر نوع اداره شرکتهای تعاونی می‌باشد.

(۲). برخی از تعاونیهای فوق دسته‌بندیهای فرعی دیگری را نیز دارا هستند.

کالاهای مصرفی موردنیاز کشاورزان می‌باشد. در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد روستائیان تحت پوشش این تعاونیها قرار دارند. تعداد شرکتهای تعاونی روستائی از ۲۸۸۶ واحد در سال ۱۳۵۵ به ۳۶۱۸ واحد در سال ۱۳۶۷ افزایش یافته است طی همین دوره تعداد اعضا از ۲۸۶۸ هزار نفر به ۴۲۸۵ هزار نفر رسیده است. شرکتهای تعاونی روستائی از طریق اتحادیه‌های استانی و مرکزی هماهنگ می‌گردند. اتحادیه مرکزی تعاونی روستائی نقش مهمی در ارتباط دادن تعاونیهای روستائی با بازرگانی خارجی ایفا می‌کند.

با توجه به تعداد اعضا شرکتهای تعاونی روستائی و تولید بسیاری از محصولات کشاورزی توسط این اعضا امکانات بالقوه بسیار مناسبی برای این شرکتهای جهت حضور در بازرگانی خارجی کشور وجود دارد. با این وجود این شرکتهای تا قبل از انقلاب اسلامی نقش مستقیمی در بازرگانی خارجی نداشته‌اند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی برخی زمینه‌های لازم جهت حضور این تعاونیها در بازرگانی خارجی بوجود آمد بطوری که امروزه حجم قابل ملاحظه‌ای از صادرات محصولات کشاورزی بوسیله این شرکتهای انجام می‌گیرد، و این صادرات امکان انجام واردات کالاهای مورد نیاز روستائیان (از جمله عوامل و ابزار تولید) از خارج کشور را فراهم می‌نماید.

افزایش تولید محصولات کشاورزی و همچنین افزایش خرید مازاد این محصولات

از کشاورزان امکان صادرات آنها را بوجود آورد. در سال ۱۳۵۸ از طریق معامله تهاتری با جمهوری خلق چین محصولات نظیر: خرما و کشمش به این کشور صادر گردید این اقدامات از سال ۱۳۶۱ ابعاد گسترده‌تری بخود گرفت و بتدریج علاوه بر افزایش تعداد، کیفیت و مقدار محصولات صادراتی بر تعداد کشورهای که کالا به آنها صادر می‌شد نیز افزوده گردید؛ بطوری که در سال ۱۳۶۶ بیش از نوزده محصول به بیش از ده کشور جهان صادر شد. در جدول (۱) ارزش وزنی و ریالی کالاهای صادراتی تعاونیهای روستائی که از طریق اتحادیه مرکزی تعاونیهای مذکور صورت گرفته آورده شده است. براساس این ارقام صادرات این شرکتهای از ۱۹۴,۰۰۰ کیلوگرم در سال ۱۳۶۱ به ۶,۴۷۴,۶۴۱ کیلوگرم در سال ۱۳۶۶ افزایش یافته است. به همین ترتیب طی همین دوره ارزش کالاهای صادراتی مذکور از ۱۵۵۲۰ هزار ریال به ۱,۱۰۶,۸۶۸ هزار ریال رسیده و همانگونه که ملاحظه می‌گردد از افزایش چشمگیری برخوردار گردیده است. رشد صادرات کالاهای کشاورزی توسط تعاونیهای روستائی بویژه پس از سال ۱۳۶۴ و کاهش شدید قیمت‌های نفت صورت گرفته که برای کشور از اهمیتی اساسی برخوردار بوده است، لذا برای ادامه این روند نیاز به مساعدت و همکاری با این تعاونیها می‌باشد. نگاهی به اقلام کالاهای صادراتی توسط این شرکتهای بیانگر تنوع و غیرضروری بودن مصرف بسیاری از آنها در داخل کشور

می‌باشد. مهمترین محصولات صادراتی تعاونیهای روستائی را هندوانه، گوجه‌فرنگی، نخودخام، پیاز، سیب‌زمینی، پسته، انواع میوه (سیب، انار، لیموشیرین، گریپ‌فروت، انگور، نارنگی، زردآلو) سبزی‌خشک، سیرخشک، فلفل، انواع کلم، خرما، کاهو و هویج‌فرنگی تشکیل می‌دهند، که از نقاط مختلف کشور جمع‌آوری و پس از بسته‌بندی و آماده کردن مقدمات لازم، صادر می‌گردند. این کالاها بطور عمده به کشورهای عربی حوزه خلیج فارس، آلمان، فرانسه، انگلستان و ژاپن صادر می‌شوند. چنانچه ملاحظه می‌گردد سهم صادرات شرکتهای تعاونی روستائی از کل صادرات غیرنفتی کشور از لحاظ وزنی از ۱۲/۰ درصد در سال ۱۳۶۱ به ۵۷/۰ درصد در سال ۱۳۶۶ افزایش

یافته و به لحاظ ارزشی طی همین دوره از ۰/۰۶ درصد به ۳۶/۱ درصد رسیده است و این سهم اگرچه اندک است لیکن به سرعت روبه افزایش می‌باشد.

اتحادیه مرکزی تعاونیهای روستائی که فعالیتهای صادراتی و وارداتی اتحادیه‌های استانی و تعاونیها را انجام داده و هماهنگ می‌کند از طریق اداره صادرات خود اقدام به بازاریابی محصولات صادراتی در کشورهای خارجی می‌نماید و به همین منظور اولاً در حال تأسیس دفاتر بازرگانی در برخی از کشورها می‌باشد. ثانیاً، در نمایشگاههای بین‌المللی در داخل و خارج کشور بطور فعالانه شرکت می‌کند.

قسمت دیگری از رابطه شرکتهای تعاونی با بازرگانی خارجی مربوط به وارداتی است

جدول (۱): وزن و ارزش کالاهای صادراتی شرکتهای تعاونی روستائی و سهم آنها از کل صادرات غیرنفتی ۱۳۶۱-۶۶

سهم از کل صادرات غیرنفتی (درصد)	صادرات شرکتهای تعاونی روستائی					
	وزنی	رشد متوسط سالانه	ارزش (هزار ریال)	رشد متوسط سالانه	وزن (کیلوگرم)	
۰/۰۶	۰/۱۲	-	۱۵۵۲۰/۰	-	۱۹۲۰۰۰	۱۳۶۱
۰/۱۵	۰/۲۴	۲۱۱/۰۵	۲۸۲۷۵/۱	۱۹۱/۲۳	۵۶۴۹۶۹	۱۳۶۲
۰/۵۴	۱/۱۵	۲۷۲/۸۷	۱۸۰۰۰۳/۷	۴۴۸/۶۲	۳۰۹۹۶۰۲	۱۳۶۳
۰/۲۵	۰/۲۱	-۴۱/۷	۱۰۴۹۴۹/۱	-۴۸/۳۷	۹۸۰۵۲۳	۱۳۶۴
۰/۲۶	۰/۱۹	۸۰/۰۸	۱۸۸۹۹۳/۹	۳۱/۲۷	۱۲۸۷۰۸۸	۱۳۶۵
۱/۳۶	۰/۵۷	۴۸۵/۷	۱۱۰۶۸۶۷/۶	۴۰۳/۰۵	۶۴۷۴۶۴۱	۱۳۶۶

مأخذ: (۱). اتحادیه مرکزی تعاونیهای روستائی، اداره صادرات.

(۲). مرکز آمار ایران. سالنامه آماری سالهای مختلف (تهران: مرکز آمار ایران، سالهای مختلف).

که انجام می‌گیرد. این شرکتها از طریق اتحادیه - بنابر وظیفه خود مبنی بر تهیه ابزار و لوازم کشاورزی - تلاشهای محدودی را در این زمینه آغاز کرده‌اند. اما در این رابطه اطلاعات کاملی در دسترس نیست ولی پاره‌ای از اطلاعات حاکی از افزایش واردات این تعاونیها از سال ۱۳۶۶ به بعد می‌باشد.

براساس این آمار، شرکتهای تعاونی روستائی در سال ۱۳۶۶ معادل ۳۶۷۸ میلیون ریال واردات داشته‌اند که در سال ۱۳۶۷ به ۷۲۹۴ میلیون ریال افزایش یافته است. بدین ترتیب سهم این شرکتها از محل واردات در سال ۱۳۶۶ معادل ۰/۴۶ درصد و در سال ۱۳۶۷ برابر ۱/۰۸ درصد بوده است. واردات این شرکتها بطور کلی تابع صادراتشان می‌باشد که عمدتاً از انواع بذر و تجهیزات کشاورزی تشکیل یافته است و از کشورهای مختلف بویژه کشورهای اروپائی وارد می‌گردند.

به هر حال با عنایت به اطلاعات فوق ملاحظه می‌گردد که علی‌رغم تلاش گسترده‌ای که این تعاونیها آغاز کرده‌اند بدلیل وجود برخی محدودیتهای سهمشان در بازرگانی خارجی بسیار اندک است.

۲- شرکتهای تعاونی عشایری و ارتباط آنها با بازرگانی خارجی

تعاونیهای عشایری علی‌رغم سابقه طولانی زندگی عشایری در کشور بسیار نوپا هستند و عمدتاً از سال ۱۳۶۱ به بعد تشکیل گردیده‌اند. قسمتی از وظیفه این تعاونیها در

پس از پیروزی انقلاب اسلامی،
برخی زمینه‌های لازم جهت
حضور این تعاونیها در بازرگانی
خارجی به وجود آمده.

رابطه با خرید محصولات تولیدی عشایر و قسمت دیگر مربوط به تهیه وسایل مورد نیاز آنان می‌باشد، و از همین طریق این تعاونیها می‌توانند با فعالیت بازرگانی و از جمله بازرگانی خارجی ارتباط یابند. در حال حاضر بیش از ۲۵۷ شرکت تعاونی عشایری در نوزده استان مختلف کشور فعالیت می‌نمایند که جمعاً ۱۸۳ هزار خانوار عشایری را تحت پوشش فعالیتهای خود قرار داده‌اند. تعاونیهای عشایری نیز همانند تعاونیهای روستائی در اتحادیه‌های استانی و اتحادیه مرکزی متمرکز و هماهنگ گردیده‌اند. بسیاری از محصولات تولیدی عشایر علاوه بر جنبه تولید داخلی می‌توانند جنبه صادراتی نیز داشته باشند؛ محصولات پشم، کرک، پوست و صنایع دستی از این جمله‌اند با این حال تا کنون توسط اتحادیه مذکور تلاش جدی جهت صادرات این محصولات صورت نگرفته، هر چند که مقدمات انجام این کار در حال تهیه است؛ ضمن اینکه تنها در برخی از موارد از طریق ارز تخصیص یافته از جانب دولت اتحادیه مذکور اقدام به واردات کالا از خارج نموده است. (بعنوان نمونه در سال ۱۳۶۴ این

رشد صادرات کالاهاى کشاورزى توسط تعاونيهائى روستائى به ويژه پس از سال ۱۳۶۴ و کاهش شديد قيمتهائى نفت صورت گرفته است.

اتحاديه با ارز دولتى تعدادى وسيله نقليه از ژاپن وارد نموده است). على رغم اينها تعاونيهائى عشائرى مى توانند در بازرگانى خارجى سهم باشند زيرا يکى از عمده ترين محصولات آنان (يعنى کرک) در حال حاضر از طريق واسطه ها و دلالان به خارج از کشور صادر مى شود که منافع آن کاملاً براى عشائر نمى باشد. در صورتى که اگر اين امر بوسيله تعاونيهائى عشائرى و ارگانهاى ذى ربط انجام شود مى تواند زمينه هاى اوليه مساعدى را جهت سهم شدن اين تعاونيهائى در بازرگانى خارجى، فراهم نمايد.

۳- شرکتهائى تعاونى صنايع دستى و بازرگانى خارجى

صنايع دستى از جمله صنايعى هستند که از ديرباز در کشور وجود داشته و منشاء درآمدهائى ارزى قابل توجهى براى کشور مى باشند. بسيارى از توليدکنندگان اين محصولات نيز در شرکتهائى تعاونى عضو مى باشند. شرکت تعاونى صنايع دستى شرکتى است که براى تهيه مواد اوليه و وسائل مورد نياز حرفه اى اعضا و يا ساخت و تغيير شکل کالائى مربوطه و عمليات تکميلى صنايع مذکور و يا فروش آنها بين صاحبان حرفه ها و صنايع دستى تشکيل مى شود.

سابقه اين تعاونيهائى به اوائل دهه ۴۰ (ه.ش.) مى رسد که با تاسيس مرکز صنايع دستى در سال ۱۳۴۳ حمايت از تعاونيهائى صنايع دستى آغاز مى شود. و اداره امور شرکتهائى تعاونى اين مرکز وظيفه مختلفى را در ارتباط با تعاونيهائى صنايع دستى عهده دار مى گردد. تا پايان اسفندماه سال ۱۳۶۷ تعداد شرکتهائى تعاونى صنايع دستى در نقاط مختلف کشور ۱۰۹ شرکت بوده، که مجموعاً ۲۳۰۳۲ نفر عضو داشته اند. در اکثر رشته هاى صنايع دستى تعاونى تاسيس شده است، ولى نمى توان گفت که اکثر جمعيت شاغل در صنايع دستى تحت پوشش اين تعاونيهائى مى باشند. آمار دقيقى از حجم توليدات صنايع دستى و بويژه توليدات تعاونيهائى در دسترس نيست. اين توليدات اغلب کالاهائى هستند که زمينه صدور آنها وجود دارد.

در حال حاضر تعداد کمى از شرکتهائى تعاونى صنايع دستى بطور مستقيم در امر صادرات و واردات شرکت دارند و بقيه شرکتهائى از طريق صنايع دستى به اين عمل مبادرت مى ورزند؛ بدین ترتيب که سازمان مزبور اقدام به خريد محصولات صنايع دستى و از جمله از شرکتهائى تعاونى مى نمايد و آنگاه محصولات منتخب را به خارج از کشور صادر مى نمايد. همچنين اين سازمان برخطى

برای نظارت بر آنها سازمان مرکزی تعاونیهای معدنی در این وزارتخانه تأسیس گردید. از جمله وظایف این سازمان بر طبق اساسنامه تشکیل شرکتهای تعاونی معدنی و نظارت بر آنها و ارائه خدمات مختلف لازم برای آنها می باشد. تا پایان سال ۱۳۶۵ این سازمان اقدام به تأسیس ۱۱۷ شرکت تعاونی معدنی نمود که این تعاونیها بطور متوسط سالانه بیش از یک میلیون تن از انواع مواد معدنی را تولید می نمایند. تولیدات تعاونیهای معدنی کمتر قابل صدور می باشد و از آنجا که کل صادرات مواد معدنی کشور رقم قابل توجهی نیست سهم این تعاونیها نیز در صادرات و به تبع آن واردات ناچیز است. واردات آنها بدون صادرات بستگی به میزان ارزی دارد که دولت برای واردات تجهیزات استخراجی در اختیار آنها قرار می دهد. که در سالهای گذشته بندرت چنین تصمیمی از جانب دولت گرفته شده است. تنها در سال ۱۳۶۷ و ۱۳۶۸ بود که مقدار محدودی ارز در اختیار سازمان مذکور جهت واردات کالاهای مورد نیاز تعاونیهای معدنی قرار گرفت.

علی رغم اینها برخی از محصولات تولیدی تعاونیهای معدنی مانند: انواع سنگها، فلدسپات، کائولن، سیلیس، کربنات کلسیم و دولومیت و... از جمله کالاهای قابل صدور این تعاونیها می باشند که سازمان مرکزی تعاونیهای معدنی اقداماتی را جهت هماهنگی و بازاریابی این تولیدات انجام

از مواد اولیه مورد نیاز تعاونیها را تأمین و توزیع می نماید. از آنجا که سازمان صنایع دستی صرفاً از شرکتهای تعاونی صنایع دستی خرید نمی نماید و کالاهای خریداری شده تفکیک نمی گردند، نمی توان حجم کالاهای صادراتی تعاونیها را بدست آورد. صنایع دستی کشور از طریق سازمان صنایع دستی به کشورهای آلمان، بلژیک، ژاپن، سوئیس، استرالیا، لهستان، فرانسه، ایتالیا، هلند، انگلستان، یونان و عربستان سعودی صادر می گردد. به هر حال چنانچه ملاحظه می شود این تعاونیها تولید کننده کالاهای قابل صدور می باشند ولی مستقیماً سهمی در صادرات ندارند. پراکندگی این تعاونیها از طرفی و تنگناهای موجود از سوی دیگر مانع حضور مستقیم آنها در صادرات و واردات می باشد.

۴- تعاونیهای معدنی و رابطه آنها با بازرگانی خارجی

سابقه تعاونیهای معدنی در کشور چندان طولانی نیست. بر اساس قانون جدید معادن که در سال ۱۳۶۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، بهره برداری از معادن خاصی به بخش تعاونی واگذار شد و وزارت معادن و فلزات ملزم به تشکیل این تعاونیها گردید. لذا بر همین اساس در سال ۱۳۶۳ تعداد ۲۵ معدن به بخش تعاونی واگذار شد^۱. و

(۱). وزارت معادن و فلزات. نشریه داخلی وزارت معادن و فلزات شماره ۳۲، ص ۴۳.

سازمان مرکزی تعاونی شهری در استانهای مختلف مرزی صورت پذیرفت. بطوری که در حال حاضر اکثر مرزنشینان مشمول استفاده از قانون در تعاونیهای مذکور

داده است. شاید این اقدامات زمینه‌ای جهت حضور مستقیم و فعال تعاونیهای معدنی در بازرگانی خارجی باشد که تاکنون وجود نداشته است.

مهمترین محصولات صادراتی تعاونیهای روستائی را هندوانه، گوجه فرنگی، نخودخام، پسته، پیاز، سیب زمینی سایر انواع میوه و سبزی و خرما تشکیل می‌دهد.

۵- شرکتهای تعاونی مرزنشینان و بازرگانی خارجی

عضویت دارند و تقریباً در هر بخش از مناطق مرزی یک تعاونی تشکیل گردیده است. این تعاونیها به نمایندگی از طرف اعضاء به تهیه و صدور کالا به کشورهای همجوار به میزان سهمیه تعیین شده اعضاء و همچنین ورود کالاهای موردنیاز معین شده در قانون برای اعضاء مبادرت می‌ورزند.

مطابق قانون حجم صادرات و واردات شرکتهای تعاونی مرزنشینان رقم قابل ملاحظه‌ای خواهد بود لیکن چون کلیه مرزنشینان از مزایای این قانون استفاده نمی‌کنند این رقم نسبت به آنچه بالقوه می‌تواند وجود داشته باشد کمتر است. در حال حاضر با برقراری ارتباط مرزی با شوروی تعداد کثیری از مردم استانهای شمالی کشور که با اتحاد جماهیر شوروی دارای مرز مشترک می‌باشند نیز بر جمعیت مشمول این قانون افزوده شده‌اند^۱. برآورد می‌شود قریب به یک میلیون نفر^۲ مشمول این

تعاونیهای مرزنشینان از جمله شرکتهای تعاونی هستند که فعالیت آنها صرفاً در امر بازرگانی خارجی می‌باشد. عملیات این شرکتهای در چارچوب قوانین مبادلات مرزی که هر ساله در قانون مقررات صادرات و واردات کشور منعکس می‌گردد صورت می‌گیرد. این قانون که به منظور کمک به مرزنشینان و کاهش محرومیت آنان شکل گرفته تا بیش از انقلاب اسلامی کمتر مورد استقبال و استفاده مرزنشینان قرار داشته است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و بروز شرایط خاص اقتصادی توجیه مرزنشینان به استفاده از مزایای این قانون افزایش یافت. مشکلات استفاده انفرادی از مزایای این قانون منجر به تصمیم‌گیری جهت تأسیس شرکتهای تعاونی مرزنشینان گردید که توسط

(۱). برای اطلاع بیشتر. رک به: وزارت بازرگانی. قانون مقررات صادرات و واردات سالهای مختلف (تهران: وزارت بازرگانی، سالهای مختلف).

(۲): وزارت امور اقتصادی و دارائی، مجله اقتصادی، ص ۱۶.

قانون شوند و چنانچه برطبق آن هر فرد بتواند سالیانه ۱۰۰,۰۰۰ ریال مبادله بصورت صادرات و معادل آن واردات انجام دهد مجموعاً ۱۰۰ میلیارد ریال صادرات و معادل آن واردات خواهند داشت. و این رقم می‌تواند سهم قابل توجهی از بازرگانی خارجی کشور را در زمینه‌های صادرات و واردات بخود اختصاص دهد. متأسفانه در حال حاضر رقمهای دقیقی از حجم صادرات و واردات این تعاونیها در دسترس نیست.

چندان قابل ملاحظه نیست. متوسط سرمایه یک شرکت تعاونی مصرف در سال ۱۳۶۷ رقمی معادل ۵,۴۳۳,۶۸۵ ریال بوده است. در سال ۱۳۶۷ قریب به ۵ میلیون نفر در عضویت این شرکتها بوده‌اند. شرکت‌های تعاونی مصرف عمدتاً از طریق اتحادیه‌ها و خصوصاً اتحادیه مرکزی اقدام به صادرات و واردات کالا می‌نمایند. برخی از تعاونیهای مصرف مانند شرکت تعاونی مصرف سپه مستقیماً به این امر مبادرت می‌ورزند. از

در حال حاضر تعداد کمی از شرکتهای تعاونی صنایع دستی به طور مستقیم در امر صادرات و واردات شرکت دارند و بقیه شرکتها از طریق سازمان صنایع دستی به این کار مبادرت می‌ورزند.

۶- تعاونیهای مصرف و رابطه آنها با بازرگانی خارجی

مهمترین اتحادیه‌های تعاونی مصرف می‌تواند به اتحادیه تعاونیهای مصرف کل کشور، اتحادیه تعاونیهای مصرف محلی و اتحادیه تعاونیهای امکان اشاره کرد. این اتحادیه‌ها دارای کارت بازرگانی بوده و به نمایندگی از طرف شرکتهای تعاونی مصرف عضو، اقدام به صادرات و واردات می‌نمایند. البته سهم صادرات آنها در بازرگانی بسیار کم بوده و اغلب فعالیت آنها متوجه واردات کالاها، خصوصاً کالاهای مصرفی است. تعاونیهای مصرف در طی سالهای اخیر عمدتاً از ارز با قیمت رسمی برای واردات استفاده کرده‌اند و قسمت عمده این واردات از کشور سوریه صورت گرفته است. تعاونیهای مصرف تولیدکننده کالاهای قابل صدور نمی‌باشند ولی به منظور افزایش توانائی خود در امر واردات ناگزیر به خرید کالاهای قابل صدور

تعاونیهای مصرف پس از شرکتهای تعاونی روستائی از مهمترین و گسترده‌ترین تعاونیها محسوب می‌شوند. خرید کالا و فروش آنها به اعضاء مهمترین وظیفه شرکتهای تعاونی مصرف را تشکیل می‌دهد. سابقه شرکتهای مذکور به حداقل پنجاه سال پیش برمی‌گردد ولی رشد قابل ملاحظه آنها از دهه پنجاه آغاز می‌شود. در سال ۱۳۵۵ تعداد ۱۷۶۳ شرکت در سراسر کشور فعالیت می‌کرده که در سال ۱۳۶۷ با حدود سه برابر افزایش به ۵۵۹۰ واحد رسیده است. بر این اساس باید گفت قریب به ۳۰ درصد از تعداد کل تعاونیهای کشور را تعاونیهای مصرف تشکیل می‌دهند. لیکن میزان سرمایه این شرکتها

و صادرات آنها اقدام می‌کنند. در جدول (۲) ارزش واردات و همچنین صادرات شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی مصرف ذکر گردیده است.

سهم تعاونیهای مصرف از واردات کشور در سالهای مختلف متفاوت و در حال نوسان بوده است. چنانچه ملاحظه می‌گردد واردات تعاونیهای مصرف از سال ۱۳۶۲ یک روند صعودی را آغاز کرده و در سال ۱۳۶۶ به بالاترین مقدار خود رسیده بطوری که در این سال سهم این تعاونیها از کل واردات به ۱۵/۰ درصد بالغ گردیده است. طی سالهای مذکور سهم تعاونیها ۱۱۴/۲۸ درصد رشد کرده است. براساس اطلاعات موجود تعاونیهای مصرف و ارگانهای وابسته به آنها تا سال ۱۳۶۱

صادراتی نداشته و از سال ۱۳۶۲ اقدام به صدور کالا نموده‌اند و طی سالهای بعد بتدریج مقدار صادرات آنها یک روند صعودی را دنبال نموده است. پائین بودن صادرات غیرنفتی کشور باعث بالا بودن سهم تعاونیها در صادرات شده بطوری که در سال ۱۳۶۳ سهم تعاونیهای مصرف از صادرات به ۱/۰۶ رسیده است. افزایش صادرات غیرنفتی کشور در سالهای بعد نشان می‌دهد که علی‌رغم افزایش صادرات تعاونیهای مصرف سهم آنها در صادرات نسبت به سال ۱۳۶۳ کاهش یافته است.

جدول (۲): واردات و صادرات شرکتهای و اتحادیه‌های تعاونی مصرف ۱۳۵۹-۶۶

سال	واردات		صادرات (غیرنفتی)	
	ارزش (میلیون ریال)	درصد سهم از کل واردات	ارزش (میلیون ریال)	درصد سهم از کل صادرات
۱۳۵۹	۵۲۹/۷	۰/۰۷	-	-
۱۳۶۰	۹۰۹/۱	۰/۰۸	-	-
۱۳۶۱	۱۱۳/۱	۰/۰۱	-	-
۱۳۶۲	۱۳۴/۹	۰/۰۰۸	۴۹/۶	۰/۱۶
۱۳۶۳	۴۹۵/۹	۰/۰۴	۳۴۹/۷	۱/۰۶
۱۳۶۴	۲۹۳/۸	۰/۰۳	۲۱۰/۴	۰/۵۱
۱۳۶۵	۹۲۸/۹	۰/۱۳	۲۵۴/۳	۰/۳۶
۱۳۶۶	۱۲۳۰/۰	۰/۱۵	۷۳۵/۰	۰/۹۱

مأخذ: وزارت امور اقتصادی و دارائی، شرکت سهامی خدمات ماشینهای محاسب الکترونیکی.

سازمان مرکزی تعاونیهای معدنی اقداماتی را جهت هماهنگی و بازاریابی تولیداتی نظیر: انواع سنگها، فلدسیات، کائولن، سیلیس، کربنات کلسیم و... به منظور صدور آنها انجام داده است.

۷- شرکتهای تعاونی کار و پیشه و رابطه آنها با بازرگانی خارجی

شرکتهای تعاونی کار و پیشه متشکل از تعاونیهای مشاغل مختلف میباشند. تعاونیهای خدماتی، تولیدی تهیه و توزیع، مشاغل آزاد، صنایع، کار و صنایع دستی از جمله مهمترین تعاونیهای کار و پیشه محسوب می شوند که هر یک مطابق اساسنامه خود وظایف خاصی را عهده دار هستند. در میان تعاونیهای فوق تعاونیهای تهیه و توزیع، فعالیت گسترده تری دارند. تعداد کل این شرکتهای اعم از کارگری و غیرکارگری در سال ۱۳۵۵ برابر ۴۰۳ شرکت بوده که در سال ۱۳۶۷ به ۳۷۸۹ شرکت افزایش یافته است. به همین ترتیب تعداد اعضای تعاونیهای کار و پیشه از ۱۱۱۰۰۰ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۵۴۸۳۶۰ نفر افزایش نشان می دهد^۱. قابل ذکر است که تعاونیهای مذکور بعنوان نمونه در سال ۱۳۶۷ معادل ۱۸/۷ درصد از کل تعاونیهای کشور را تشکیل می داده اند.

شرکتهای تعاونی کار و پیشه از جمله شرکتهای تعاونی هستند که در بازرگانی خارجی بویژه واردات حضور قابل توجهی

ترکیب کالاهای وارداتی شرکتهای تعاونی مصرف را عمدتاً کالاهای مصرفی نظیر: مواد غذایی و لوازم بهداشتی و پوشاک تشکیل می دهند. این گروه کالاهای از کشورهای مختلفی مانند: سوریه، ژاپن، کره جنوبی و برمه وارد شده اند. صادرات این تعاونیها نیز بطور کلی از محصولات مهم صادراتی کشور می باشد. بطوری که پوست، پشم، روده و قالسی از مهمترین اقلام صادراتی آنها بوده است. این کالاها عمدتاً به کشورهایمانند: ترکیه، کره جنوبی، آلمان غربی، انگلستان، ایتالیا، شوروی، فرانسه، مجارستان و یوگسلاوی صادر گردیده اند. قابل ذکر است که شرکت تعاونی مصرف سپه که از بزرگترین شرکتهای تعاونی مصرف می باشد بالاترین سهم را در بازرگانی خارجی تعاونیهای مصرف بخود اختصاص داده است. با این حال ملاحظه می گردد که علی رغم سهم بالای واردات کالاهای مصرفی از کل واردات کشور سهم تعاونیهای مصرف از این واردات بسیار اندک بوده و تعاونیها صرفاً عامل توزیع این کالاها بوده اند در حالی که می توانند با واردات مستقیم نقش مهمتری در این رابطه ایفا نمایند.

(۱). مرکز آمار ایران. سالنامه آماری سالهای مختلف (تهران: مرکز آمار ایران. سالهای مختلف).

جدول (۳): ارزش و سهم واردات تعاونیهای کار و پیشه و تولید در سالهای ۱۳۵۶-۶۶

سال	واردات (میلیون ریال)	سهم از کل واردات (درصد)
۱۳۵۶	۶۸۸/۵	۰/۰۷
۱۳۵۷	۱۵/۲	۰/۰۰۲
۱۳۵۸	۸۷۲/۲	۰/۱۳
۱۳۵۹	۱۱۸/۶	۰/۰۲
۱۳۶۰	۱۹۲۶/۸	۰/۱۸
۱۳۶۱	۲۷۸۸/۹	۰/۲۸
۱۳۶۲	۶۹۶۳/۰	۰/۴۲
۱۳۶۳	۲۷۶۲/۵	۰/۳۶
۱۳۶۴	۶۵۴۵/۸	۰/۶۲
۱۳۶۵	۴۷۶۵/۲	۰/۶۶
۱۳۶۶	۲۱۴۶/۶	۰/۵۲

مأخذ: وزارت امور اقتصادی و دارائی. شرکت سهامی خدمات ماشینهای محاسب الکترونیکی

دارند. این حضور از سالهای گذشته وجود داشته و با تشکیل و گسترش شرکتهای تعاونی تهیه و توزیع به حجم آن افزوده شده است. تعداد زیادی از آنها دارای کارت بازرگانی بوده و مستقیماً در واردات حضور دارند. در جدول (۳) ارزش واردات این تعاونیها و همچنین سهمشان از کل واردات کشور ذکر گردیده است.

کالاهای واسطه‌ای تشکیل می‌دهند که از کشورهای مختلفی نظیر: آلمان غربی، ژاپن، ایتالیا، پاکستان، انگلستان، بلغارستان، سوئد، اسپانیا، لهستان، اتریش، چین، ترکیه، یوگسلاوی، کره جنوبی و بلژیک وارد گردیده‌اند. تا سال ۱۳۶۶ تعاونیهای مذکور کالاهای وارداتی خود را عمدتاً با ارز تخصیص یافته دولتی وارد کرده‌اند.^۱

چنانچه ملاحظه می‌شود سهم تعاونیهای مذکور در واردات کشور بتدریج و با نوساناتی افزایش یافته است. ولی در عین حال سهم نسبی آنها چندان زیاد نیست. کالاهای وارداتی توسط این تعاونیها را بطور عمده

سه‌م تعاونیهای مصرف از واردات کشور در سالهای مختلف متفاوت و در حال نوسان بوده است.

۸- سایر

رابطه مقایسه‌ای کلی صورت گرفته که در ادامه این مقاله به ذکر آن می‌پردازیم.

در زمینه واردات از جمله آمارهایی که به منظور مقایسه نقش بخشهای مختلف، در بازرگانی خارجی می‌توان بدان متوسل شد آمار مربوط به ثبت سفارش واردات است که به تفکیک بخشها صورت گرفته است. ثبت سفارش واردات که کلیه کالاهای وارداتی - به استثنای موارد جزئی - بایستی آنرا طی نمایند می‌تواند نمائی از واردات کشور بدست دهد. ولی هیچگاه نمی‌تواند مبین رقم دقیق و قطعی واردات باشد. در جدول (۴)، میزان ثبت سفارش واردات به تفکیک بخشهای مختلف واردکننده طی سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۷ آورده شده است. چنانچه ملاحظه می‌گردد طی سالهای مذکور بخش دولتی همواره بالاترین سهم را در بازرگانی خارجی داشته است (با احتساب بخشهای مربوط به دولت) پس از آن بخش خصوصی و در نهایت بخش تعاونی که پائینترین سهم را دارا بوده است. سهم بخش تعاونی از کل ثبت سفارش واردات که در سال ۱۳۶۵ برابر ۱/۱ درصد بوده، در سال ۱۳۶۶ کاهش یافته و به ۰/۲ درصد رسید، و در سال ۱۳۶۷ به

علاوه بر تعاونیهایی که به ذکر آنها پرداختیم تعاونیهای دیگری نیز وجود دارند که علی‌رغم آنکه بالقوه می‌بایستی در بازرگانی خارجی سهم باشند لیکن تا کنون در این زمینه فعالیتی نداشته‌اند. تعاونیهای مسکن، اعتبار و صیادان از جمله این شرکتها محسوب می‌شوند که مطابق اساسنامه خود می‌توانند به انجام چنین اموری بپردازند.

سه‌م بخشهای مختلف در بازرگانی خارجی

با اطلاعاتی که پیرامون شرکتهای تعاونی و نقش آنها در بازرگانی خارجی بدست آوردیم اکنون لازم است سهم تعاونیها در بازرگانی خارجی کشور با سهم سایر بخشها (بخش دولتی و خصوصی) مقایسه گردد، امکان چنین مقایسه‌ای آنچنان که لازم است بدلیل فقدان اطلاعات کامل میسر نیست. آمارهای بازرگانی خارجی کشور براساس چنین تقسیم‌بندی منتشر نمی‌شود ولی با جمع‌آوری اطلاعات پراکنده در این

ک: سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان. نرخ‌نامه کالاهای وارداتی ماههای مختلف سالهای مختلف (تهران: سازمان ح. م. ت) سالهای مختلف.

جدول (۴): میزان ثبت سفارش واردات به تفکیک بخشهای مختلف واردکننده طی سالهای
 ارقام: میلیون ریال

۱۳۶۵-۶۷

شرح	۱۳۶۵		۱۳۶۶		۱۳۶۷	
	ارزش	درصد سهم	ارزش	درصد سهم	ارزش	درصد سهم
سایر	۹۹۹/۷	۰/۷	۲۴/۸	"	۲/۱	"
خصوصی	۱۰۴۳۹/۶	۷/۷	۹۲۱۵/۷	۵/۷	۸۵۷۱/۱	۷/۸
تعاونی	۱۲۳۸/۸	۱/۱	۲۸۱/۰	۰/۲	۱۹۳۷/۰	۱/۸
دولتی	۹۸۱۲۲/۰	۷۲/۳	۱۲۸۷۲۲/۰	۷۹/۴	۸۷۵۸۶/۷	۸۰/۲
ملی شده	۱۹۸۰۴/۶	۱۴/۶	۱۸۹۸۷/۳	۱۱/۷	۹۶۹۷/۸	۸/۹
نهاد	۲۶۶/۵	۰/۲	۱۴۱/۰	۰/۱	۱۸۷/۰	۰/۲
مراکز	۴۶۵۱/۷	۳/۴	۴۳۸۱/۸	۲/۷	۱۲۸۱/۱	۱/۲
مشارکتی	۳	"	۱۱/۸	"	۰	۰
دولتی کمتر	۳/۵	"	۰/۰۳	"	۰	۰
دولتی بیشتر	۰	۰	۴۴۳/۸	۰/۲	۰	۰
جمع کل	۱۳۵۶۷۹/۳	۱۰۰	۱۶۲۲۰۹/۴	۱۰۰	۱۰۹۲۶۲/۹	۱۰۰

مأخذ آمارها:

وزارت بازرگانی. گزارش ویژه کمیته واردات. جلد اول. (تهران: اداره هماهنگی خدمات ماشینی
 معاونت بازرگانی خارجی، ۱۳۶۸).

رقم جزئی است.

ارقام به میلیون ریال گردیده است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

سهم شرکتهای تعاونی در واردات کشور از
 ۰/۰۶ درصد در سال ۱۳۵۶ با نوساناتی
 به ۱/۰۳ درصد در سال ۱۳۶۵ افزایش یافته
 در سال ۱۳۶۶ با کاهش قابل ملاحظه‌ای
 به ۰/۵۵ درصد رسیده است.

در زمینه صادرات، آماری که بتوان
 به مقایسه سهم بخشهای مختلف پرداخت
 وجود ندارد. ولی همانند قسمت پیش با

۱/۸ درصد افزایش یافته است. اگرچه
 تعمیم این ارقام به کل واردات به آسانی
 امکان پذیر نیست ولی برای مقایسه بخشها
 می‌تواند قابل استناد و توجه باشد.

براساس آمار دیگری که از جمع واردات
 قطعی شرکتهای تعاونی (به استثنای تعاونیهای
 مرزنشین) صورت گرفته است و در آن سهم
 سایر بخشها در واردات کشور مشخص نیست

در سالهای ۱۳۶۵-۶۷ بخش دولتی بالاترین سهم را در واردات کشور داشته و پس از بخش خصوصی نقش مهمی را ایفا کرده اما بخش تعاونی سهم اندکی از واردات را به عهده داشته است.

ایجاب می‌نماید تا ضمن شناسائی این عوامل از تأثیرات منفی آنها بر صادرات و واردات بخش تعاونی جلوگیری شود. بخش تعاونی بدلیل آنکه مدت زمان کوتاهی از حضور گسترده آن در فعالیت بازرگانی خارجی می‌گذرد بیش از سایر بخشها از این عوامل متأثر است. در حال حاضر نابرابری شدیدی بین سهم بخشهای مختلف در بازرگانی خارجی وجود دارد. عوامل و دلایل متعددی در رابطه با اندک بودن سهم شرکتهای تعاونی و مشکلات آنها در امر بازرگانی خارجی وجود دارد که ذیلاً به‌طور اختصار به هرکدام از آنها اشاره می‌شود.

۱- عدم وجود قانون مشخص و صریح:

علی‌رغم آنکه کلیه بخشها در فعالیتهای بازرگانی خارجی حضور دارند لیکن این حضور بدلیل روشن نبودن حدود وظایف و فعالیت بخشها در ابهام است. بدین منظور تلاشهایی در گذشته در مجلس شورای اسلامی صورت گرفته ولی هنوز نتیجه‌ای از آنها حاصل نشده است. حضور گسترده بخش تعاونی در زمینه بازرگانی خارجی نیازمند پشتوانه روشن قانونی می‌باشد که هنوز بطور وضوح وجود ندارد.

جمع صادرات شرکتهای تعاونی (به استثنای مرزنشینان) توانسته ایم سهم آنها را در صادرات کشور مشخص نمائیم. براین اساس سهم تعاونیها در صادرات غیرنفتی کشور از ۲/۵۰ درصد در سال ۱۳۶۱ به ۵/۵۹ درصد در سال ۱۳۶۲ و ۳/۸۹ درصد در سال ۱۳۶۳ می‌رسد. این سهم در سالهای ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۶ به ترتیب ۵/۲۶، ۴/۶۰ و ۵/۴۳ درصد بوده است. بدین ترتیب چنانچه ملاحظه می‌شود طی سالهای اخیر سهم شرکتهای تعاونی در صادرات بیشتر از سهم آنها در واردات بوده ولی با این حال سهم آنها در بازرگانی خارجی هنوز بسیار اندک است. عوامل گوناگونی وجود دارند که بر بازرگانی خارجی تعاونیها و حجم آن تأثیر داشته و در مواردی مانع از رشد فعالیت تعاونیها در این بخش از فعالیت اقتصادی می‌گردند. در بحث بعدی به اهم این عوامل اشاره می‌کنیم.

عوامل مؤثر بر صادرات و واردات بخش تعاونی و بررسی مسائل و مشکلات آنها

کلیه عواملی که بر صادرات و واردات کل کشور مؤثرند به گونه‌ای بر صادرات و واردات بخش تعاونی نیز تأثیر می‌گذارند. رشد عادلانه بخشهای مختلف اقتصادی

در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی سهم شرکتهای تعاونی در صادرات بیشتر از سهم آنها در واردات کشور بوده است.

۲- پراکندگی تعاونیها و ارگانهای هماهنگ کننده آنها:

یکی از دلایلی که مانع از نمایش توان واقعی تعاونیها در سطوح مختلف فعالیت های اقتصادی و از جمله بازرگانی خارجی می گردد همانا پراکندگی تعاونیها و همچنین ارگانهای هماهنگ کننده آنها می باشد. تنوع فعالیتهای تعاونیها مانع وجود یک تشکیلات واحد برای تعاونیها بوده و این امر معایب زیادی برای تعاونیها بویژه در بازرگانی خارجی بوجود آورده است. در حال حاضر هشت ارگان دولتی امر مربوط به هماهنگی تعاونیهای مختلف را انجام می دهند. و در این رابطه هر کدام وظیفه خاصی را به نحوی تخصصی به عهده دارند. توانائی هر کدام از سازمانها نقش تعیین کننده ای در پیشرفت تعاونیها می تواند داشته باشد. این پراکندگی همچنین مانع از اتخاذ تصمیمات اساسی در ارتباط با تعاونیها با هماهنگی کلیه آنها می باشد.

۳- کمبود سهم تعاونیها در تولید و اقتصاد:

علی رغم گستردگی تعداد تعاونیها در سطح جامعه، حجم فعالیت آنها اندک است در حالی که صادرات و واردات بخش تعاونی در درجه اول تابعی از سهم آنها در کل اقتصاد و در درجه دوم تابع حجم تولید و

فعالیت آنها می باشد. تعاونیها در رشته های تولیدی که فعالیت می نمایند صادرات غیرنفتی دارند ولی این رشته ها بسیار کم است. در بخش کشاورزی تعاونیها حضور دارند و تا اندازه ای صادرات دارند. در بخش صنعت تعداد آنها اندک است و لذا صادراتی ندارند. در بخش معدن تعاونیها بتازگی شکل گرفته اند و سهمی در صادرات ندارند. در واردات نیز موضوع به همین ترتیب است در شرایطی که سهم ارزی تعاونیها نسبت به کل ارز تخصیص یافته کم است طبیعی است که سهم آنها از واردات نیز اندک خواهد بود. چون صادرات آنها به آن اندازه ای نیست که بتواند سهم آنها را در واردات بالا ببرد. و بنابراین افزایش سهم تعاونیها در بازرگانی خارجی بطور ریشه ای مستلزم افزایش سهم آنها در کل فعالیتهای اقتصادی است.

۴- مسائل کمبود سرمایه و مشکلات مالی:

شرکتهای تعاونی اساساً بدلیل آنکه اعضای آنها از درآمد سطح پائینی برخوردارند دارای سرمایه لازم جهت گسترش فعالیت خود نیستند و منابع تأمین مالی مساعدی نیز برای آنها وجود ندارد. وارد شدن در بازرگانی خارجی مستلزم دارا بودن سرمایه زیاد است که همه شرکتهای تعاونی از

علی‌رغم آنکه تمامی بخشها در فعالیت بازرگانی خارجی حضور دارند ولی این حضور به دلایلی که مهم‌ترین آنها روشن نبودن حدود وظایف و فعالیت بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی است، غیر پایدار و ابهام‌آمیز است.

۶- عدم توجه کافی قانون مقررات صادرات و واردات به تعاونیها:

توجه یکسان به تعاونیها و سایر بخشها در امر بازرگانی خارجی و قوانین مربوطه‌آن، در شرایطی که تعاونیها با مشکلات زیاده‌تری نسبت به بخشهای دیگر مواجه می‌باشند، عادلانه نیست. در حالی که در این قوانین می‌باید تسهیلات بیشتری جهت ورود تعاونیها در بازرگانی خارجی منظور شود.

۷- مسائل و مشکلات مربوط به مواد اولیه و سایر امکانات:

بسیاری از تعاونیهای تولیدی که می‌توان از تولیدات آنها جهت صدور استفاده کرد از لحاظ مواد اولیه و سایر تجهیزات وابسته بوده و نارسائیهای موجود در این زمینه بر این شرکتها تأثیر گذاشته و از افزایش تولید آنها جلوگیری کرده است؛ بعنوان مثال، صنایع دستی که از اقلام عمده صادراتی کشور نیز می‌باشند بدلیل چنین مشکلی با رکود در تولید مواجه می‌باشند. علاوه بر این امکانات لازم جهت صدور و یا ورود کالاها نیز وجود ندارد.

چنین امکاناتی برخوردار نیستند میزان متوسط سرمایه شرکتیهای تعاونی در سال ۱۳۶۷ معادل ۹۹۷۹ هزار ریال بوده است. بدیهی است این میزان سرمایه برای ورود به تجارت خارجی بسیار اندک و ناچیز است. تعدادی از شرکتیهای تعاونی هم که در این امر فعال بوده‌اند از جمله شرکتیهای هستند که دارای سرمایه زیادی می‌باشند.

بانکها که از مهم‌ترین منابع تأمین مالی محسوب می‌شوند علی‌رغم تأکیدی که در قانون عملیات بانکی بدون ربا صورت گرفته است، امکانات مالی لازم را در اختیار تعاونیها قرار نداده و نمی‌دهند.

۵- آموزش و تحقیقات:

بازرگانی خارجی از جمله اموری است که وارد شدن و موفقیت در آن بستگی به کارکنان آموزش دیده و تحقیقات وسیع و پرمایه دارد که شرکتیهای تعاونی تا کنون بدان توجهی نداشته‌اند. عدم توجه به این دو مسأله مهم باعث می‌شود که این شرکتها در مقایسه با شرکتیهای خصوصی نتوانند موفقیت قابل ملاحظه‌ای در این زمینه بدست آورند.

نگرش یکسان به تعاونیها و سایر بخشها در امر بازرگانی خارجی و قوانین مربوط به آن، در شرایطی که تعاونیها با مشکلات زیادی روبرو هستند به بخشهای دیگر مواجه می‌باشند عادلانه نیست.

۸- حضور تعداد اندک تعاونیها در بازرگانی خارجی:

علی‌رغم تعداد زیاد تعاونیها، کلیه آنها در بازرگانی خارجی و امور مربوط به آن فعالیت ندارند. شواهد حاکی از آن است که طی سالهای گذشته کمتر از ۱۲۰ شرکت تعاونی و اتحادیه تعاونی دارای کارت بازرگانی بوده‌اند و هرگاه تعداد بیشتری از تعاونیها وارد بازرگانی خارجی شده‌اند سهم آنها نیز افزایش یافته است بنابراین اگرچه امکان حضور کلیه آنها در بازرگانی خارجی وجود ندارد ولی با تشکیل اتحادیه‌های تعاونی می‌توان بر تعداد آنها افزود.

۱۰- پائین بودن سهم ارزی تعاونیها:

بسیاری از تعاونیها (اعم از تولیدی و توزیعی) بدلیل فقدان صادرات برای انجام واردات نیاز به ارز دارند که می‌باید از سوی دولت تأمین شود. در سالهای گذشته ارز تخصیص یافته به تعاونیها بسیار کم بوده است در حالی که با تخصیص قسمتهای بیشتری از ارز موجود به تعاونیها همان فعالیتی که توسط دیگر بخشها صورت می‌گرفت می‌توانست توسط بخش تعاونی و با وضعیت مناسبتری صورت پذیرد.

۱۱- سایر:

علاوه بر عوامل فوق مسائل دیگری نیز وجود دارند که هر یک به نحوی بر فعالیت بازرگانی خارجی تعاونیها تأثیر می‌گذارند: مشکلات موجود در زمینه بسته‌بندی کالاهای صادراتی در حد وسیعتری گریبانگیر شرکتهای تعاونی و از جمله تعاونیهای روستائی و کشاورزی است. یکسان بودن مهلت واریز پیمان ارزی در مورد بخش تعاونی و غیرتعاونی علی‌رغم مشکلات بیشتر آنان در زمینه صدور کالاهای، عدم حضور گسترده و فعال تعاونیها در نمایشگاههای بین‌المللی در داخل و خارج از کشور و عدم توجه مسئولین ذی‌ربط به تعاونیها در چنین

۹- سیاستهای تشویق صادرات و تسهیل واردات:

سیاست‌های تشویق صادرات از جمله سیاستهای لازم در کشور جهت رهایی از وابستگی است. لیکن این سیاست بایستی متناسب با امکانات و توان بخشهای مختلف انعطاف پذیر باشد و بخشهایی که بتازگی وارد چنین فعالیتی می‌شوند باید بیشتر مورد توجه چنین سیاستهایی قرار گیرند. در حالی که چنین اقدامی در این مورد صورت نگرفته است.

امری، نداشتن نمایندگیهای تجاری در خارج از کشور و عدم حمایت و همکاری لازم از سوی مسئولین حمل و نقل، بیمه، گمرک و... با شرکتهای تعاونی، از دیگر مشکلات تعاونیها در این رابطه می باشد.

نتیجه گیری و پیشنهاد:

بازرگانی خارجی از جمله فعالیتهای اقتصادی کشور است که تعاونیها علی رغم شایستگی و ضرورت، نقش و سهم قابل ملاحظه ای در آن ندارند. شرکتهای مختلف تعاونی طی سالهای گذشته از طرق مختلف

با بازرگانی خارجی مرتبط بوده و این ارتباط بتدریج افزایش یافته است. بجز تعداد کمی از تعاونیها، اکثر آنان با مشکلات زیادی در این رابطه مواجه می باشند. تداوم این مشکلات، سهم تعاونیها در بازرگانی خارجی را همچنان قلیل نگه خواهد داشت. نظر به مفید بودن حضور تعاونیها در بازرگانی خارجی، لازم است مسئولین توجه لازم را برای حفظ و گسترش حضور تعاونیها در این امر بنمایند و زمینه های مساعد را جهت رشد قابلیت های تعاونیها در این زمینه فراهم آورند.

منابع و مأخذ:

- ۱- اتحادیه مرکزی تعاونیهای عشایری: گزارش عملکرد اتحادیه مرکزی تعاونیهای عشایری، ۱۳۶۱/۱/۲۱ تا ۶۱/۶/۳۱. بی تا
- ۲- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران. اسامی شرکتهای تعاونی عضو اتاق بازرگانی.
- ۳- سازمان مرکزی تعاون کشور. آمار شرکتهای تعاونی، ماههای مختلف.
- ۴- مرکز آمار ایران. سالنامه آماری سالهای مختلف، تهران: مرکز آمار ایران، سالهای مختلف.
- ۵- وزارت بازرگانی. قانون و مقررات صادرات و واردات سالهای مختلف. تهران: وزارت بازرگانی، سالهای مختلف.
- ۶- وزارت برنامه و بودجه. عملکرد بخش بازرگانی در سال ۱۳۶۶. تهران: وزارت برنامه و بودجه، ۱۳۶۸.
- ۷- وزارت امور اقتصادی و دارائی. مجله اقتصادی شماره های مختلف. تهران: وزارت امور اقتصادی و دارائی، ماههای مختلف.
- ۸- وزارت برنامه و بودجه. تحلیلی بر چگونگی کل ارز مصرف شده و واردات کشور سالهای ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳. تهران: وزارت برنامه و بودجه، سالهای ۱۳۶۴ و ۱۳۶۳.